

מאיר בוסאק / למקורות „ברוך ממגנצה“

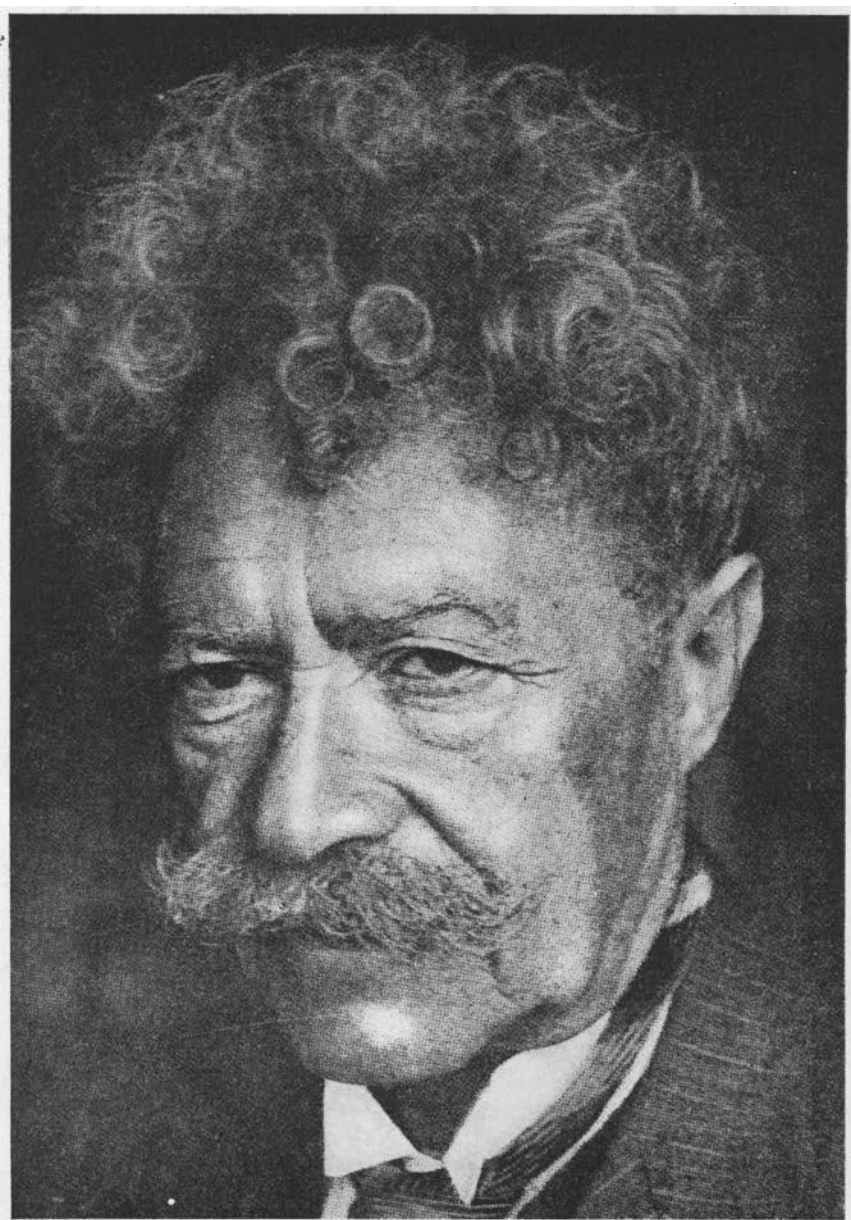
בשנת 1892, כעשר שנים לפני פרסום הפואמה „ברוך ממגנצה“ של טשרניחובסקי, נדפס בברלין אוסף של א. נויבאור ומ. שטרן, שהוקדש לתיאורי הרדיפות, אשר עברו על היהודים בימי מסעות הצלב (der Kreuzzüge) בתוך התיאורים האלה — שפרסם אח"כ גם ש. ברנפלד ב„ספר הדמעות“ — נמצאות רשימותיו של בן-דורה-הפרעות, ר' שלמה ב"ר שמעון, על אשר אירע בשנת 1096, ובהן על מקרים רבים של הריגת ילדים על ידי הורים לבל יפלו בידי הפורעים, העלולים לחנכם ברוח הנצרות ולהביאם לשמד. מהמקרים הרבים המובאים בזכרונות הנ"ל יצוטט כאן אחד.

מעשה שהיה במגונציה במר יצחק החסיד, שתחילה התנצר ואח"כ „הלך אל בית אביו... אשתו הקדושה נהרגה... ויבוא ויסגור דלתות הבית בעדו ובעד בניו... וישאל החסיד אל בניו: רצונכם שאזבח אתכם לאלהינו? ויקח מר יצחק הצדיק את שני בניו, בנו ובתו, ויוליכם דרך החצר בחצי הלילה אל בית הכנסת לפני ארון הקודש וישחטם שם על קדוש השם... וישב החסיד דרך החצר אל בית אביו והדליק את הבית בארבע זוויותיו...“
בסיפור דלעיל נמצאים המוטיבים העיקריים שב„ברוך ממגנצה“: התנצרותו של הגיבור הראשי בפרעות, שבהן נרצחה אשתו, שחיטת הבנים לפני ארון ה' כקרבן ואח"כ — השרפה הגדולה:

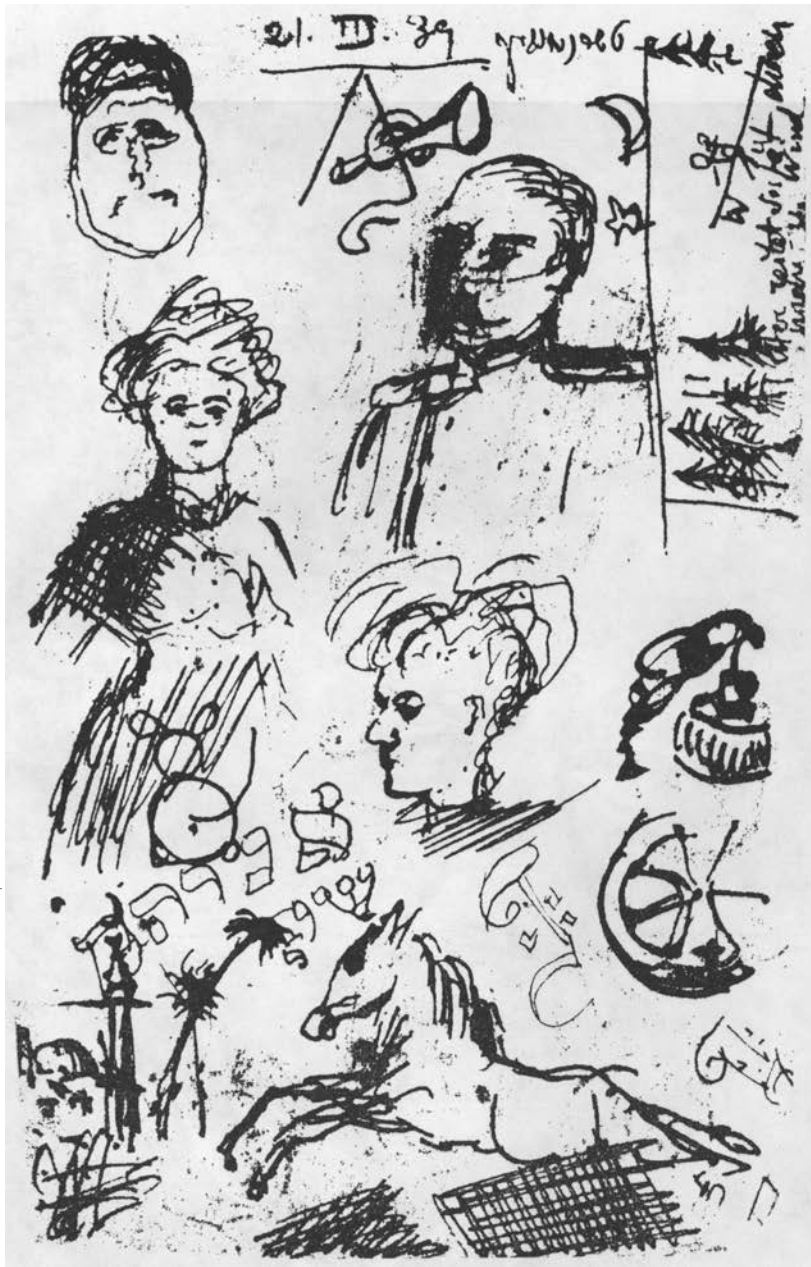
יבְהִיֹת הַפּוֹקֵד עָרוֹף
קָרָן עֵז הַקָּרְבָּתִי:
שְׁתֵּי בְנוֹתַיִנוּ, עֹלֹת תְּסִימוֹת...

ראיה לכך, שטשרניחובסקי הכיר את רשימותיו של ר' שלמה ב"ר שמעון ישמש הקטע הלקוח מהרשימות האלה:
„ויקם (ר' שמריהו) בעוד לילה ולקח בידו המאכלת ונתאזר בגבורה ושחט את אשתו ושלושה בניו ואחר כך שחט את עצמו — ונתעלפה רוחו, ועדיין לא מת. ולמחרת... ושאלו אותו: רוצה אתה להמיר אלהיך עדיין ולחזור לטעותנו, כי עוד תוכל לחיות. השיב ואמר להם: חס ושלום... אמרו: לא נהרוג אותך כאשר אתה סבור — הנה נקבור אותך חי בקבר, או תהיה מודה על טעותנו... וודים כרו לו שוחה, והלך הוא בעצמו, ר' שמריה החסיד, אל הקבר; ולקח את שלושת בניו והשכיבם לשמאלו ואת אשתו לימינו והוא באמצע. וזרקו עליו עפר מלמעלה... ובאו עליו אויבי ה' בפעם שנית והוציאוהו מתוך הקבר חי... ושאלו אותו: אם אתה רוצה להמיר אלהיך? ולא רצה. ושמו אותו בקבר פעם שניה וזרקו עליו עפר.“

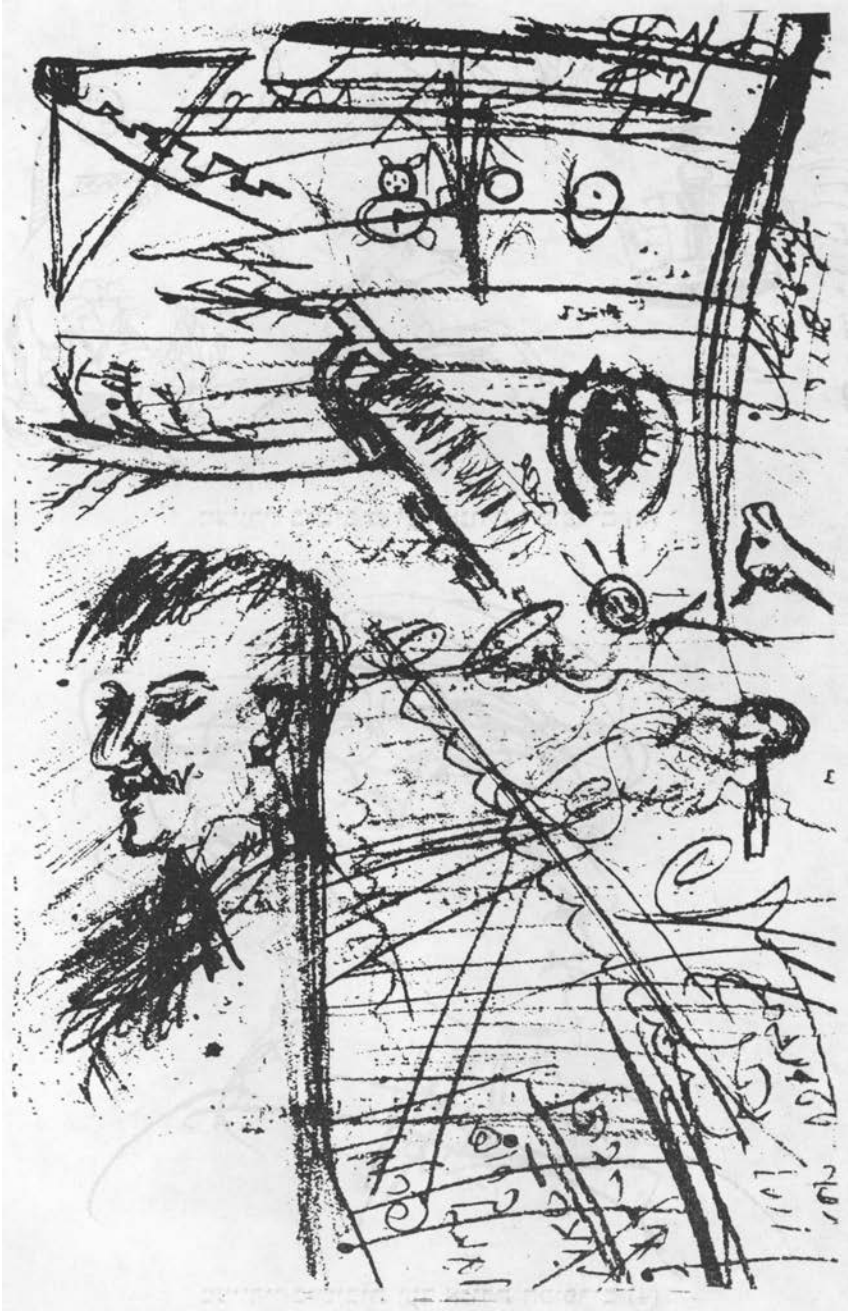
הן זהו הסיפור ששימש יסוד לשירו של טשרניחובסקי „הרוגי טירמוניה“, שנכתב אמנם בתקופה יותר מאוחרת, אך אפשר להניח, שהוא הד מאוחר לזעזוע נפשי ישן.
לפי ר' שלמה ב"ר שמעון היתה סיבה דתית להריגת הבנים: הפחד שמא ייהפכו הילדים לנוצרים, בעוד שהטעם להריגת הבנות ב„ברוך ממגנצה“ הוא לאומי-מוסרי: האימה פן יצטרפו צאצאי הבנות, שתנשאנה לנוצרים, לפורעים ויהיו דומים להם בעתיד במעשי הפשע הזוועות.

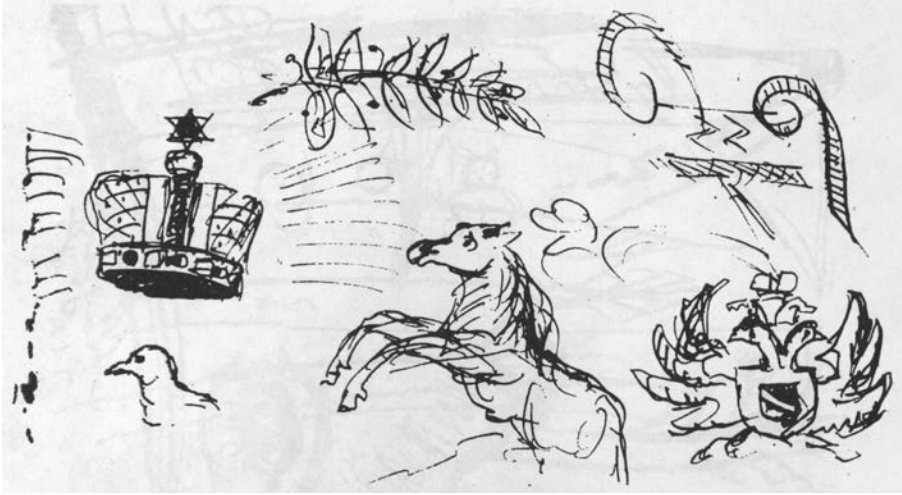
תמונתו האחרונה

מצווריו בשיכות ועד אגודת הסופרים (1)

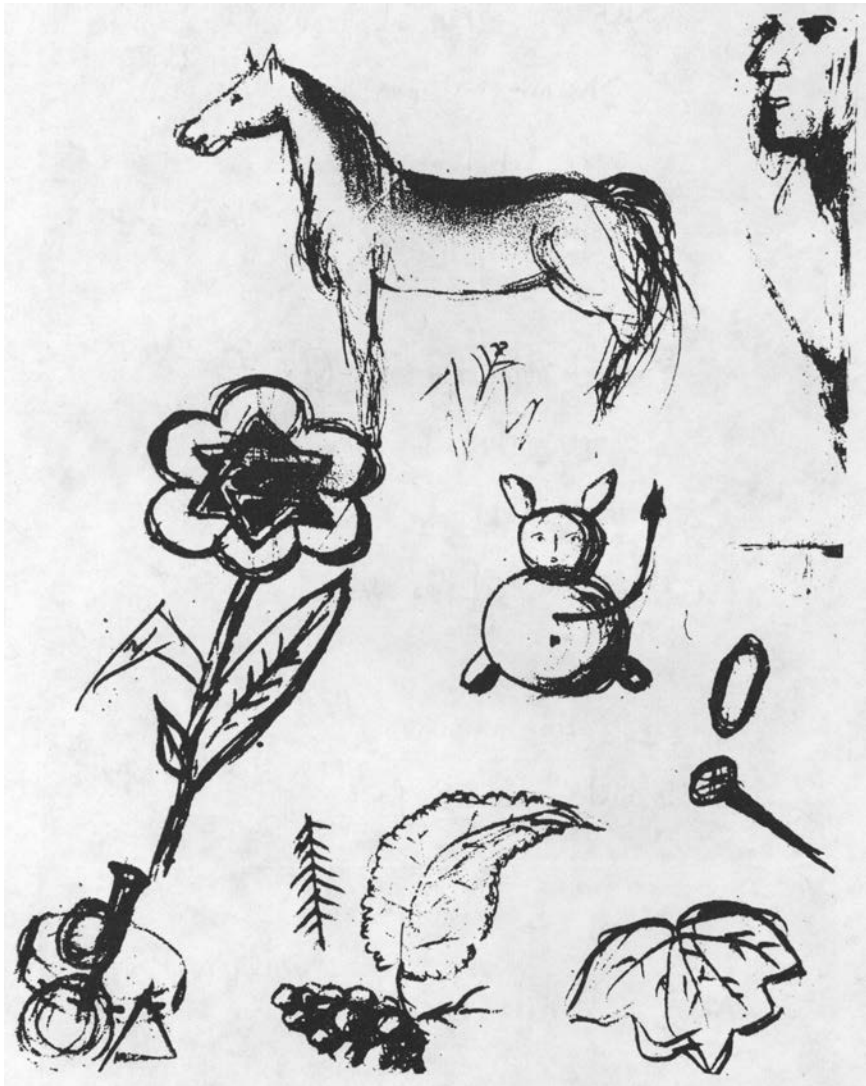
מצויריו בישיבות ועד אגודת הסופרים (2)

מצויריו בישיבות ועד אגודת הסופרים (3)

מצויריו בישיבות ועד אגודת הסופרים (4)

מציוריו בישיבות ועד אגודת הסופרים (5)

ספרות

17 JANUARY 1942

ה' כסלו תש"ב

SATURDAY

ח"ט

הגל הספרים
הגל הספרים

הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים

הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים

הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים

הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים
הגל הספרים

צוואתו (צד א')

18 JANUARY 1942

כ"ט שבט תש"ב

SUNDAY

יום ראשון

בבית הורא (ולא יבוא פה) (ולא יבוא פה) (ולא יבוא פה)

בבית הורא (ולא יבוא פה)
בבית הורא (ולא יבוא פה)
בבית הורא (ולא יבוא פה)
בבית הורא (ולא יבוא פה)
בבית הורא (ולא יבוא פה)

P.S.

אנשים: אנשים
אנשים: אנשים
אנשים: אנשים
אנשים: אנשים
אנשים: אנשים

צוואתו (צד ב')

משרניחובסקי שעה קלה לאחר פטירתו

...לא יְכַלְתִּי שְׂאֵת
 אֵת מֵר גּוֹרְלִי: אוֹתָן תֵּת
 בְּיַדִּי הַעֲרָ, בְּיַדִּי הַעֲרָם
 הַשּׁוֹאֵף תְּסִיד אֶךְ לְדָם...
 וְהַדּוֹר הַיְלֹוד לְעוֹן קָם
 בְּהַמּוֹן חוֹנֵג וּבְקוֹל רָם
 וְרוֹאֵה, עוֹטָה רְקֻמּוֹת שֶׁשׁ,
 בְּצִלּוֹת יְהוּדִים עַל הָאֵשׁ”

מהיכן ההנמקה הזאת? האם מקורית היא בפואמת טשרניחובסקי?
 כאן מתקרבים אנו לפואמה Ahasver של המשורר הגרמני יוליוס מוזן (1803—
 1867), פואמה, שיש בה הרבה יסודות, המובלעים גם ב„ברוך ממגנצה“. ביצירתו מספר
 מוזן על יהודי בשם אחשורוש, שחי בתום תקופת הבית השני, כשהרומאים שלטו באכזריות
 רבה ותוך דיכוי החופש האנושי בארץ ישראל. והנה מתה אשתו של אחשורוש, בהשאירה
 אחריה שני ילדים. אחשורוש התמסר כולו לגידולם וחינוכם של שני ילדיו, שהצטיינו ביופי
 מופלא. פעם ראה שר רומי את שני הילדים, ויבקש מאת פילטוס, הנציב הרומי, שיינתנו
 לו. בצרתו פנה אחשורוש לישו, שהיה ידוע כעוזר לנזקקים, אך הלז דחה אותו. בא היום
 המיועד ללקיחת הילדים מאת אביהם. השר הרומי הופיע. הוא שאל את האב אם הבן והבת
 מוכנים לדרך והבטיח לאחשורוש, שבנו יהיה ידידו, ירכב בצדו של השר ברחובות רומי,
 לבוש בגדים מפוארים, והנערה בשמלותיה היפות תהיה כנערות רומי העדינות...

אז קם אחשורוש ונשא את נאומו, דברי הלל והערצה לכוח האחד והיחיד, המשחרר
 את האדם מכל הצרות והאסונות ופגעי החיים, הלא הוא — המות...
 (כהד לנאום זה ישמיע גם ברוך ממגנצה את דבריו על קבר אשתו, לאחר הריגת

הבנות :

הַיְדֻעָה פְּחֻמְדִּינוּ -

הֵן בְּנֹת חוֹרִין הֵנָּה?

דְּרוֹר קְרָאֵתִי לְנַפְשׁוֹתֵיהֶן...

ובתום דבריו הסיט אחשורוש את המסך הראה את שני ילדיו ההרוגים על מיטת
 תיהם. הטעם להריגת הילדים על ידי אביהם — לבל יהיו הילדים דומים לפורעים,
 לשודדים את היקר ביותר מההורים ולבל יביטו באדישות על האסונות שיבואו על קרוביהם
 מידי ידידיהם.

ואין הפואמה של מוזן מסתיימת בכך ואף ההקבלות בינה לבין יצירתו של טשרני-
 חובסקי אינן מסתיימות בכך. עברו שנים. אחשורוש לקח אשה שניה, וגם היא מתה לאחר
 שילדה לו בן ובת. אחשורוש הקדיש את חייו לגידול הילדים. הוא קרא להם בשמות ילדיו
 הראשונים. אך הנה פרצה המלחמה עם הרומאים. עם לוחמים אחרים נסוג אחשורוש עד
 לבית המקדש, שהותקף בלי הפוגה על ידי האויב. באחד הימים, בגבור כעסו על האלהים,
 שהסגיר את עירו לרומאים, הצית אחשורוש את בית המקדש, ובשעה שהבית עלה באש,
 השליך אחשורוש את שני ילדיו לתוך הלהבות, בראותו בכך קרבן לאל הזועם. בדומה לו

עשה ברוך ממגנצה. גם הוא העלה את האש הגדולה במגנצה, ובשחטו את בנותיו שעה שהעיר עלתה באש, הרגיש

קָרָן ראשון הוא הקַבְּבִי
 לָסֵן הַיּוֹם בְּגוֹלָה
 בְּחַנּוּ, בֵּית קָדְשֵׁנוּ חָרַב...
 קָרָן! שְׁמִי בְּנוֹתֵינוּ — — —

הקרא טשרניחובסקי את הפואמה של מוזן? האם מקרי הוא הדמיון? ומהיכן שם הגיבור — ברוך? אמנם, גם ברשימותיו של ר' שלמה ב"ר שמעון מוזכר בתיאור הפרעות במוגונציה, "ויהי שם תלמיד ותיק ר' ברוך ב"ר יצחק", אך לפי הסיפור, המצוטט לעיל, הולמים מאורעותיו של ברוך את המסופר על ר' יצחק החסיד, ובכל זאת אין הפואמה נקראת "יצחק ממגנצה". יתכן ששם הפואמה נקבע תוך אסוציאציה עם ר' ברוך ממגנצה, שחי בשנים 1150—1221 וחיבר, בין היתר, פיוטים רבים, המוקדשים לאסונות, שפקדו את היהודים בימיו, ימי מסע הצלב השלישי.

נחום גוטמן / על ציורי טשרניחובסקי

יפה עשה א. ברודס שאגר כמה ציורים של צ'רניחובסקי ז"ל, אשר צייר אותם תוך שעות ישיבות ועד-אגודת-הסופרים. הגה כך נשמרו כתריסר ציורים. אין אלה ציורים, שנעשו תוך מאמץ לצייר, אלא "ציורי-קשקוש" תוך הינתקות מן הסובב האפור.

אפשר שפסיכולוג היה קובע תוצאות מסוימות למראיהם לחקר הנפש של המצייר. אני שאיני פסיכולוג — כשראיתי אותם מוצגים בארון מוזיאון צ'רניחובסקי — הציף אותי גל של הוקרה נוספת למשורר צ'רניחובסקי ולצ'רניחובסקי כאדם, כפי שהיכרתיו כשכן בשנותיו האחרונות.

ציורים אלה הם בעיני כאותם תלתלים שהיו על מצחו, כאותה עמידה טופפת שהיה מעמיד עצמו כאילו לראווה — כנוצת-ציץ שבראש הציפור.

יש בהם דראמטיות-גנדרנית. הדמויות שבציורים 1, 2, 3, 4 מזכירים את ציורו של המשורר הרוסי לרמונטוב. אומנם, בציורי לרמונטוב יש ידע מקצועי, זריזות קאלי-גראפית ואליגנטיות דראמטית ויש בהם פתוס מעורב בהומור. מבחינת הנושאים יש דמיון להם בציורי צ'רניחובסקי.

הדמויות שבציוריו אלה הם גברים משופמים, נשים בתסרוקות-פאר, סוסים דוה-רים, חצוצרה, חורשת אורנים, מסגד עם שלושה דקלים ועין גדולה עם ריסים ארוכים. בלי משים עולה ההשוואה בין שני המשוררים האלה ודרכי חייהם: בגדי שרד צבאיים, אהבה לסוסי-רכיבה וסמלי אותות הצטיינות — על כל הדברים האלה מתרפק צ'רניחובסקי בציורים אלה.

יש בציורים האלה אבזורים, שהיו מייחדים אותו משאר הסופרים העברים בני תקופתו. אבזורים, שנתנו בו את טעם-החן ה"גויי" שהיה לו.

עולים בזכרון משיכות-זקיפה, שהיה עושה בשפמיו הזקופים, ותנועות-התנוחה שהיו עושות כריות אצבעותיו, שנתנו סדר בתלתלים שעל ראשו. כניגוד למראהו היומ-יומי עולה זכר שיריו המסוערים "מנגינה ליי", "ראי אדמה" ו"אנשי חיל", שרוח השירה